

6. Шараев Ю.В. Теория экономического роста / Ю.В. Шараев. — М.: Изд. дом ГУ ВШЭ, 2006. — с. 11.
7. Шумпетер Й. Теория экономического развития: пер. с нем. / Й. Шумпетер. — М.: Прогресс, 1982. — 455 с.
8. Easterly W. Reliving the 50's: the Big Push, Poverty Traps, and Takeoffs Economic Development / W. Easterly // Journal of Economic Growth. — 2006. — Vol. 11. — № 2. — P. 298–318.
9. Kremer M. Population Growth and Technological Change: One Million B.C. to 1990 / M. Kremer // Quarterly Journal of Economics. — 1993. — Vol. 108. — P. 681–716.
10. Romer D. Advanced Macroeconomics/ D. Romer. — McGraw-Hill Company. — 1996. — 550 p.
11. Romer P.M. Endogenous Technological change / P.M. Romer // The Journal of Political Economy. — 1990. — Vol. 98. — № 5. — Part 2. — P. 71–102.
12. Snowdon B. Modern Macroeconomics: Its Origins, Development and Current State / B. Snowdon, H.R. Vane. — Cheltenham: E. Elgar, 2005. — 807 p.

В статье раскрывается роль научно-технического прогресса в обеспечении позитивной экономической динамики в условиях развития авангардной экономики.

Ключевые слова: научно-технический прогресс, авангардная экономика, модели экономической динамики.

In the article role of scientific and technical progress in providing of positive economic dynamics in the conditions of development avanguard economy opens up.

Key words: scientific and technical progress, avanguard economy, models of economic dynamics.

Надійшло 7.02.2012.

УДК 658.1

Н.В. Валінкевич

ПРОЕКТУВАННЯ ПРІОРИТЕТІВ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТИ

У статті розглянуто проектування та визначено пріоритети організаційно-економічної модернізації підприємств харчової промисловості, її теоретичні та практичні аспекти. Доведено необхідність впровадження у виробництво екологічно безпечної продукції сільського господарства як сировинної складової галузі.

Ключові слова: модернізація, підприємства харчової промисловості, посткризове відновлення економіки, інновації, еколого-продовольча безпека.

Постановка проблеми. З початком реформування економіки країни уряд, намагаючись вирішити проблеми лібералізації економічних відносин і макроекономічної стабілізації в харчовій промисловості, прагне визначити стратегічний вектор, який буде спрямовано на розвиток конку-

рентоспроможної національної економіки країни. Така мета реалізується, на наше переконання, за допомогою всебічної та глибокої модернізації вітчизняного виробництва, яке, зокрема, буде спрямоване на імпортозаміщення продукції підприємств. Така модернізація підприємств харчової промисловості виступає закономірністю трансформаційного процесу, відображаючи необхідні стійкі зв'язки та залежності (притаманні економіці та її відтворювальному процесу), які об'єктивно проявляються у тенденції реформування та функціонування нового типу економічної системи у посткризовий період. Академік-секретар Відділення економіки НАН України Е.М. Лібанова наголошує, що «модернізація української економіки – не мета, а єдино можливий шлях досягнення високих стандартів якості життя» [1, с. 12]. До того ж загальні проблеми структурно-технологічної модернізації економіки України, які за своєю глибиною та складністю є першочерговими, потребують розробки і прийняття національних стратегічних програм, реалізації яких необхідно підпорядкувати усі зміни в економічних та інституційних механізмах [2, с. 30].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у розвиток визначення пріоритетів стратегії розвитку управління галузями здійснили такі вчені-економісти, як О.М. Алімов, О.І. Амоша, В.М. Геєць, А.М. Федорищева. Зокрема практичні положення оцінки та аналізу, дослідження ефективного розвитку та функціонування на різних етапах підприємств харчової промисловості відображено у працях вітчизняних вчених: П.П. Борщевського, О.Б. Бутнік-Сіверського, Л.В. Дейнеко, А.О. Заїнчковського, Д.Ф. Крисанова, І.І. Лукінова, М.П. Сичевського, Л.Г. Чернюк та багатьох інших дослідників. Разом з тим наукові здобутки з питань визначення пріоритетного впровадження організаційно-економічної модернізації підприємств харчової промисловості, її теоретичних та практичних аспектів не набули належного висвітлення, що зумовлює необхідність їх поглибленого дослідження.

Метою дослідження є викладення авторських поглядів на проектування та визначення пріоритету організаційно-економічної модернізації на підприємствах харчової промисловості в умовах посткризового відновлення, її теоретичні та практичні аспекти. Доведено необхідність впровадження у виробництво екологічно безпечної продукції сільського господарства як сировинної бази галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Харчова промисловість України включає різноманітні галузі і підгалузі виробництва, такі як борошномельно-круп'яна, цукрова, спиртова, хлібопекарська, пивоварна, м'ясо-молочна, кондитерська, рибна, крохмально-мелясна, лікерогорілчана, виноробна, олійно-жирова, консервна, сояна, овочева, які виробляють майже 20% від загального обсягу промислової продукції, що представлені 22 тис. малих, середніх і великих підприємств різної форми власності. Підприємства харчової промисловості, окрім харчосмакової продукції, випускають комбікорми, добрива, тютюнові та косметичні вироби тощо. У загальній структурі обсягу реалізованої промислової продукції за видами діяльності за січень–жовтень 2011 р. обсяги реалізованої продукції переробної промисловості (70,2% до всієї реалізованої продукції промисловості) в частині виробництва харчових продуктів та напоїв склали 124241,8 млн грн, що становить 13,7% до загального показника [3].

З них найбільшу питому вагу займають: виробництво м'яса та м'ясних продуктів, олії та тваринних жирів, молочних продуктів та морозива, напоїв і пива. Слід відзначити високий рівень фізичного і морального зносу основних засобів підприємств харчової промисловості, який обумовив падіння важливих техніко-економічних показників господарської діяльності, включаючи фондівдачу та рентабельність виробництва.

У ході дослідження, на жаль, виявлено й інші негативні риси, які притаманні в умовах посткризового розвитку підприємствам харчової промисловості — наявність великої кількості недозавантажених виробничих потужностей; необхідність постійного оновлення конкурентних видів продукції та асортименту; диспаритет цін на сировину, засоби виробництва та готову продукцію; слабе володіння керівництва сучасними методиками управління; відносно низький рівень заробітної плати робітників; незабезпеченість якісною сировиною (або її велика вартість через велику низку посередників); постійне збільшення цін на енергоносії та залізничні перевезення; високі відсотки за користування кредитами; дефіцит власних фінансових ресурсів; недотримання контролю безпеки харчової продукції і, як наслідок, вміст у ній небезпечних і шкідливих речовин. Усе це призвело до зниження обсягів виробництва продукції та погіршення забезпечення населення високоякісними вітчизняними продовольчими товарами. Неабияк цьому сприяла негативна дія таких факторів, як дефіцит якісної сільськогосподарської сировини та висока конкуренція з боку імпортних товарів, нестача оборотних засобів у підприємств, високий рівень інфляції в країні.

Соціально-економічна спрямованість та результативність ринкового трансформаційного процесу, ми вважаємо, визначається сукупністю об'єктивних та суб'єктивних умов і факторів: політикою уряду, різного роду очікуваннями підприємств, фінансових установ і, безпосередньо, домашніх господарств. В умовах посткризового відновлення існує потреба у визначенні характеру та особливостей конкретного етапу ринкової трансформації, а також, звісно, і типу економічної політики держави, яка передбачена саме цим економічним розвитком. Тому як об'єктивна закономірність процесу ринкової трансформації модернізація підприємств означає перетворення одного типу підприємств в інший (ринковий) із системними змінами суб'єктів господарювання відповідно до сучасного рівня, які здатні гідно конкурувати в умовах глобалізації економіки та її відкритості.

Модернізація підприємств як змістовна властивість тісно взаємодіє з іншими тенденціями та змістовними характеристиками посткризового відновлення економіки (стрімкий розвиток конкуренції, формування закономірних ринкових інститутів та механізмів), залежить від них та, у свою чергу, впливає на інші закономірні процеси. З огляду на вище охарактеризовані процеси відзначимо, що якщо модернізація здійснюється повільним темпом і не зачіпає техніко-технологічної бази підприємств, а зводиться лише до змін та перебудови організаційно-правових відносин і форм господарювання, то досить важко здійснювати реалізацію закономірних переваг ринкової економіки, коли посилюються тенденції відставання економіки України від інших.

Проте варто відзначити, що українська економіка системно та якісно є типовою ринковою, але руйнівна економічна політика 1992–1998 рр.

значно відкинула нас у техніко-технологічному розвитку назад, посилюючи розрив з розвинутими країнами світу. Це нам дає підставу розглянути один з ключових його напрямів — механізм управління в умовах технологічного оновлення. Як зазначає Н.С. Скопенко, «відсутність вільних коштів для модернізації обладнання, впровадження новітніх інноваційних технологій, закупівлі сировини змушує підприємства скорочувати виробництво» [4, с. 107]. Ми не можемо погодитися з автором статті, тому що, на наш погляд, на таких підприємствах керівники не відповідають обійманій посаді (не мають належної кваліфікації та не опанували мистецтво менеджменту), вони не вирішують проблему, а уникають її через скорочення обсягів виробництва продукції.

Відзначимо, що у виробничій діяльності більшості підприємств харчової промисловості технологічні, управлінські процеси досить добре структуровані та освоєні, тому модернізація радикально їх змінює на користь такого унікального інструменту, як інноваційні рішення. Ми погоджуємося з думкою В.Г. Бурлаки, який стверджує, що «основою підвищення технологічної конкурентоспроможності вітчизняної промисловості має стати комплексна модернізація виробництва з впровадженням сучасних досягнень вітчизняної і світової науки й техніки» [5, с. 72]. Автор слушно відзначає необхідність застосування нових технологій, які підвищують ефективність виробництва, поліпшують якість товарів і послуг, створюючи, таким чином, конкурентні переваги вітчизняного виробництва на світовому та внутрішньому ринках товарів і послуг, забезпечуючи кількісне та якісне зростання потенціалу промисловості на основі сучасних впроваджень науково-технічного прогресу.

До речі, науковці поняття «модернізація» використовують здебільшого у зв'язку зі змінами та покращанням технічних параметрів будь-яких машин, обладнання або в цілому виробничого парку підприємства. Проте саме сьогодні автор цієї статті звертає увагу на те, що процес модернізації являє собою комплексний системний процес перетворення як економічної, організаційної, так і виробничої системи. За цих умов для впровадження організаційної модернізації, на наш погляд, її забезпеченням будуть: час, фінансові ресурси, технології, люди, знання та досвід; тоді як обмеженнями: якість, зовнішнє середовище, етичні та нормативно-правові норми, фінансові ресурси. Таке трактування та групування форм ресурсного забезпечення обумовлене єдністю взаємодії фінансових і нефінансових ресурсів. У свою чергу, система ресурсного забезпечення модернізації включає групування форм ресурсного забезпечення, яке відтворює взаємодію видів фінансових та нефінансових ресурсів, їх мобілізацію; відновлення матеріально-речових ресурсів, які, у свою чергу, формують ресурсний потенціал модернізації; збалансування пропорцій реального обороту капіталу підприємств; регулювання балансу портфельних та реальних інвестицій та, звісно, законодавчу підтримку емісії цінних паперів підприємства, режиму інвестиційного використання ресурсів амортизаційних відрахувань і фонду накопичення.

У свою чергу, до економічної модернізації підприємств харчової промисловості ми відносимо планування, фінансово-кредитний механізм, систему страхування, механізми економічних відносин і матеріального стимулювання. Наш аналітичний підхід стосується перш за все

структурних елементів і аспектів модернізації в посткризовій економіці: виокремлюється поява нових технологій, створюється індивідуалізація факторів продуктів виробництва, відбувається диференціація окремих відтворювальних функцій та пізнання закономірностей реальних процесів їх функціонування. Цей вид модернізації впливає як на виробничі, так і на трудові ресурси, а також інтеграцію з метою інтенсифікації та вирішення питань щодо вдосконалення технології виробництва, розвитку інноваційних процесів.

Утім, форма історичної свідомості, де теперішнє створює та здійснює переоцінку образу минулого, і є модернізацією. На думку російського професора В.Б. Сироткіна, аналіз модернізації передбачає традиції, зіставлення минулого та очікуваного майбутнього. Вчений зазначає, що сучасна модернізація відтворює окремі традиційні та архаїчні елементи політичного та економічного порядку, які, на жаль, збільшують уразливість до проявів ризиків і знижують адаптивні можливості країни при її інтеграції у світову економіку [6, с. 5, 51]. Як особливість відзначимо здатність модернізації інтегрувати в суспільному прогресі як окремих прогресивно-індивідуальний (в галузі або на підприємстві) досвід, який спрямовано на позитивну оцінку зусиль новаторів, є їх спільним сильним і новим творінням. Мінливість і дискретність господарювання знаходить своє відображення у модернізації як формі досягнення необхідно різноманіття та прогресу.

Проведений аналіз господарської діяльності підприємств дозволив зробити висновки та виокремити напрями управління економічним розвитком із застосуванням організаційної модернізації, які, у свою чергу, будуть трансформовані у такі результати для підприємств: підвищення інноваційно-технологічного рівня виробництва, посилення їх інвестиційної привабливості (харчова промисловість характеризується швидким терміном окупності вкладеного капіталу), максимальне використання виробничих потужностей, покращання соціальної захищеності працівників і їх прямої зацікавленості в результатах праці, формування професіоналізму, систематичне оновлення знань, запровадження організаційної культури, освоєння керівництвом новітніх методів управління.

Необхідно додати, що ці заходи також сприятимуть підвищенню фінансово-економічної стабільності підприємств, підвищенню рівня їх рентабельності, приросту обсягів прибутку в розрахунку на одного робітника. Таким чином, визначимо, що організаційно-економічна модернізація підприємств харчової промисловості – це процес якісного перетворення, формування їх сучасного типу, подолання економічної та технологічної відсталості, оновлення реального капіталу, а також сприяння кардинальним змінам у системі менеджменту підприємства. У свою чергу, впровадження її на підприємствах забезпечить, на наше переконання, продовольчу безпеку країни. А продовольча безпека, безумовно, як один з напрямів економічної безпеки характеризує здатність держави до задоволення потреб громадян у продовольстві для забезпечення їх нормальної життєдіяльності, оцінює її політичну незалежність та економічну стабільність за рахунок власного виробництва. Адже це є передумовою успішного входження України в глобалізаційні процеси. В Україні, ми переконані, стійкі економічні суб'єкти (підприємства харчової промисловос-

ті), які спроможні ефективно господарювати у глобальному економічному середовищі з врахуванням власних стратегій розвитку та економічних інтересів, а поєднання цих інтересів з національними та політикою уряду набуває першочергового значення для забезпечення національного суверенітету.

На підставі вищевикладеного та у світлі останніх подій є усі підстави стверджувати, що не менш актуальною і глобальною проблемою сьогодні є еколого-продовольча безпека як підприємств, регіонів, так і країни в цілому. Перехід до стійкого розвитку передбачає поступове відновлення природної екосистеми, адже регулюючі механізми біосфери не в змозі замінити цивілізація, яка має безліч новітніх технологій. Цей перехід не здійсниться без змін у поведінці та мисленні, що спрямовані на відповідальне ставлення населення та суб'єктів господарювання до навколишнього середовища з метою забезпечення екологічної безпеки.

Глобальній планетарній екосистемі з кожним роком все складніше задовольняти зростаючі фізіологічні потреби населення, тому що її здатність підтримувати розвиток суспільства та її можливості самовідтворення не є безмежними. Проте очевидно, що економіка, яка на сучасному етапі розвивається стрімкими темпами, досить часто згубно діє на біосферу та людину. Враховуючи виявлені особливості, можна стверджувати, що часткове усунення сформованих протиріч за умов збереження природної основи можливе в рамках стабільного економічного розвитку.

Слід констатувати, що до початку економічних реформ економіка країни виявилася структурно неефективною — її негативний вплив на навколишнє середовище в розрахунку на одиницю виробленої продукції суттєво вище, ніж у технологічно розвинутих країнах. Значна частина основних виробничих фондів підприємств харчової промисловості не відповідає сучасним екологічним вимогам. Утім проблема не лише в цьому — одним з джерел забруднення навколишнього середовища є інтенсивна хімізація сільського господарства, яке постачає сировину підприємствам харчової промисловості.

На нашу думку, в нинішній екологічній ситуації шлях до вирішення проблем полягає у системному підході до організації сільськогосподарського виробництва, яке ґрунтується на глибинному розумінні сутності найважливіших біологічних і біотехнологічних процесів, пов'язаних із здоров'ям нації, необхідності радикальних змін у менеджерській та маркетинговій діяльності сільськогосподарських підприємств з метою підвищення якості їх діяльності, обов'язково застосовуючи сучасні системи та методи управління. Тому важко не погодитися з думкою професора В. Нелепа, який вважає одним з перспективних напрямів розвитку харчової промисловості та сільського господарства України виробництво високоякісної, екологічно чистої продукції через механізм реалізації ідеї біологізації сільського господарства [7, с. 59].

Виробництво та реалізація екологічно чистих продуктів харчування, на наше переконання, є одним з найпривабливіших сегментів для вітчизняного ринку. Ціни на них, звісно, повинні бути вищі в декілька разів, тому що собівартість такої конкурентоспроможної продукції вища за рахунок нижчої продуктивності худоби та врожайності. Але забруднення продуктів харчування є результатом як забруднення навколишнього се-

редовища, так і певних особливостей аграрних та харчових технологій, вважають науковці Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України. Вчені доводять, що продовольча сировина переносить фактор забруднення на готову продукцію, яка в процесі переробки на підприємстві ще додатково збагачується різноманітними харчовими домішками (з їх загальної кількості 45,4% дозволені у харчовій промисловості України; більше 90% з них мають високий клас небезпеки, а частина офіційно дозволених належить до канцерогенних компонентів), в результаті набуваючи непритаманного їй складу і властивостей.

Таким чином, виготовлена продукція є такою, що відповідає стандарту, проте і є потенційно шкідливою та небезпечною для здоров'я людини [8, с. 34]. Тому, на переконання авторів згаданої статті, слід враховувати орієнтацію та уподобання споживачів на світових ринках – зростає попит на екологічно чисту (органічну) продукцію; мінімізацію переробки; скорочення (або мінімізація) використання штучних замінників у продуктах харчування.

Отже, необхідно визнати, що розвиток системи органічного сільськогосподарства (вміст у ній всіх необхідних елементів здорового харчування: 60 мінералів, 15 вітамінів, 3 жирних кислот, 12 амінокислот) як сировинної бази харчової промисловості є передумовою пріоритетного розвитку для зниження ризику захворювань населення в результаті дії шкідливих речовин у продуктах харчування на організм людини. Зауважимо, що впровадження у виробництво екологічно безпечної продукції в сільському господарстві можливо здійснити поступово у зв'язку з додатковими витратами як на саме виробництво, так і на оновлення техніки та технологій. Ми вважаємо, що лише поєднання комплексного та своєчасного вирішення цієї проблеми забезпечить агроландшафтне землеробство, вирішить проблему зменшення внесення мінеральних добрив і хімічних засобів захисту рослин, а тому, відповідно, дасть можливість отримати екологічно чисті та безпечні продукти харчування.

Висновки. Оцінюючи перспективи впровадження модернізації підприємств харчової промисловості, відзначимо, що вона вирішує як проблему морального зносу виробничо-технічного апарату, так і організаційно-економічної та техніко-технологічної відсталості. З огляду на реальне виконання політики модернізації, ми вважаємо, вона залежить від вирішення проблем відтворення капіталу на основі ефективної взаємодії підприємств, держави та бізнесу, висуваючи її в пріоритетні завдання політики уряду.

Проведені дослідження ще раз підтверджують, що економічний розвиток підприємств харчової промисловості у процесі посткризового відновлення України характеризується позитивним вектором розвитку. Тому вважаємо концептуальним шляхом для стабілізації та посилення забезпечення їх ефективної діяльності, а також поштовхом для подальшого зростання економічного розвитку впровадження організаційно-економічної модернізації, яка органічно враховує взаємозв'язок і зацікавленість у результаті на всіх рівнях функціонування та стадіях життєвого циклу підприємства. Необхідно розуміти, що організаційно-економічна модернізація є засобом зниження та запобігання збитковості, неплатоспроможності та банкрутства, а в умовах зростаючої конкурентної боротьби є

інструментом виживання, яка дедалі більше виявляється як домінуюча форма господарювання підприємств галузі.

Список використаної літератури

1. Лібералізм та модернізація [за матеріалами круглого столу] // Економіка України. – 2011. – № 8 (597). – С. 4–25.
2. Петренко П.С. Модернізація української економіки і державне управління / П.С. Петренко // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 9 (123). – С. 22–32.
3. Статистична інформація / Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Скопенко Н.С. Сучасний стан і перспективи розвитку харчової промисловості України на основі формування інтегрованих структур / Н.С. Скопенко // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 4 (118). – С. 103–110.
5. Бурлака В.Г. Структурні складові технологічної конкурентоспроможності промисловості України в умовах світової фінансової кризи / В.Г. Бурлака // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 7 (121). – С. 68–74.
6. Сироткин В.Б. Проблемы модернизации: конкурентный экономический порядок: монография / В.Б. Сироткин. – Санкт-Петербург: ГУАП, 2007. – 158 с.
7. Нелеп В. Оцінка експортних можливостей агропродовольчого комплексу України / В. Нелеп // Економіка України. – 2011. – № 9 (598). – С. 54–63.
8. Купинец Л. Продовольствие и здоровье нации: риск-анализ, экономическая оценка, управленческие решения / Л. Купинец, С. Харичков // Економіст. – 2011. – № 6. – С. 31–37.

В статье рассмотрены этапы проектирования и определены приоритеты организационно-экономической модернизации предприятий пищевой промышленности, ее теоретические и практические аспекты. Доказана необходимость внедрения в производство экологически безопасной продукции сельского хозяйства как сырьевой составной отрасли.

Ключевые слова: модернизация, предприятия пищевой промышленности, посткризисное возобновление экономики, инновации, ресурсное обеспечение, эколого-продовольственная безопасность.

In the article the planning stages and certain priorities are considered; priorities of organizational economic modernization of food industry enterprises, its theoretical and practical aspects are determined. Necessity of introduction for manufacture of ecological safe production of an agriculture as raw compound branch is proved.

Key words: modernization, enterprises of food industry, post crisis renewal of economy, innovation, resource providing, ecological-food safety.

Надійшло 7.02.2012.